<u>અસ્વીકરણ</u>: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

<u>DISCLAIMER:</u> The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

===

ગુજરાત વડી અદાલત,અમદાવાદ

સેકન્ડ અપીલ નં. ૮૫/૨૦૧૪

મંજુરી અને હસ્તાક્ષર માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી એન.વી. અંજારિયા

==

૧	શું સ્થાનિક સમાવારપત્રોના રિપોર્ટર્સને ચુકાદો જોવાની પરવાનગી આપવામાં આવે છે?	હા
૨.	રિપોર્ટર્સને સંદર્ભિત કરવાં કે નહિ?	હા
૩.	શું ન્યાયમૂર્તિ ચુકાદાની આખરી નકલ જોવાં ઇચ્છે છે?	ના

૪.	શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણ, ૧૯૫૦ ના અર્થઘટન કે તેનાં હેઠળ કરવામાં આવેલ કોઇ હુકમ સબબ કોઇ મહત્વપૂર્ણ કાયદાકીય પ્રશ્ન સમાવિષ્ટ છે?	ના
૫.	દીવાની ન્યાયાધીશને પરિપત્રિત કરવું કે નહિ?	ના

==

યુનાઈટેડ ઈન્ડિયા ઇન્સ્યોરન્સ કં. લિ. અને ૨....અપીલકર્તા(ઓ)

વિરુદ્ધ

વી એમ વસંત....સામાવાળા(ઓ)

==

==

ઉપસ્થિતિ:

અપીલકર્તા(ઓ) ક્રમાંક ૧ – ૩ તરફે શ્રી પલક એચ ઠક્કર, વકીલ,
સામાવાળા(ઓ) ક્રમાંક ૧ તરફે શ્રીમતી અમૃતા એમ ઠાકોર, વકીલ

==

==

કોરમ: **માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી એન.વી. અંજારિયા**

તારીખ : ૦૮/૦૭/૨૦૧૪

મૌખિક ચુકાદો

અપીલકર્તા–મૂળ સામાવાળા–યુનાઈટેડ ઇન્ડિયા વીમા કંપની લિમિટેડે આ બીજીને પ્રાથમિકતા આપી છે દીવાણી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૧૦૦ હેઠળની અપીલ પ્રક્રિયા, ૧૯૦૮, તા.ના ચુકાદા અને હુકમનામાને પડકારતી તા. ૩૦મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૩ના માનનીય ૩જા અધિક જિલ્લા ન્યાયાધીશ, જામનગર, નિયમિત સિવિલ અપીલ નં.માં. ૧૯૯૬ ની ૧૦૯, ઉક્ત અપીલ ફગાવીને, પરિણામે નિયમિત દીવાની દાવો ક્રમાંક ૧૯૮૨ ની ૧૦૩૮ માં જામનગરના વિદ્ધાન જથા સંયુક્ત દીવાની ન્યાયાધીશ (જે.ડી.) ના તા. ૭મી જૂન, ૧૯૯૬ ના ચુકાદા અને હુકમનામાની પુષ્ટિ કરતાં.

૧.૧ નીચેની બન્ને અદાલતોએ એવું ઠેરવ્યું કે અપીલકર્તા કંપની સાથે કાર્યરત સામાવાળા–મૂળ વાદી, જે પરીવિક્ષાધીન વિકાસ નિરીક્ષક હતો, તેની સેવાઓ

સમાપ્ત કરવાનો હુકમ ગેરકાયદેસર હતો અને કદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતનું ઉલ્લંઘન કરનાર હતો.

૨. વાદીએ તેના દીવાની દાવામાં જાહેરાત અને કાયમી મનાઈહુકમ માટે એવી પ્રાર્થના કરી હતી કે અપીલકર્તા કંપનીના પ્રાદેશિક મેનેજર દ્વારા તા. ૨૦.૧૦.૧૯૮૨ના રોજ કરવામાં આવેલ હુકમ ગેરકાયદેસર હતો અને વધુમાં, સામાવાળાઓને ઉક્ત હુકમનો અમલ કરવા તથા તેની સેવાઓ સમાપ્ત કરવા પરથી રોકવામાં આવે.

૩. વાદીને તા. ૧૨.૦૬.૧૯૮૦ના નિમણૂકપત્ર દ્વારા ડેવલપમેન્ટ ઓફિસર તરીકે નિમણૂક કરવામાં આવી હતી. નિમણૂકપત્રમાં દર્શાવેલ શરતો મુજબ તેને ૧૨ મહિનાની પરીક્ષણ અવધિ પર મુકવામાં આવ્યો હતો. ઉક્ત શરતોમાં, અન્ય બાબતો ઉપરાંત, વધુમાં એવું પણ ઠેરવવામાં આવેલ હતું કે પરીક્ષણ અવધિ વધુ ૧૨ મહિના માટે લંબાવી શકાય તેવી રહેશે. એ પણ એક શરત હતી કે પરીક્ષણાધીન ડેવલપમેન્ટ ઓફિસર તરીકે, તેની પાસેથી પ્રથમ વર્ષમાં ઓછામાં ઓછું રૂ. ૭૫,૦૦૦/- જેટલી સામાન્ય પ્રીમિયમ આવક ઉપજાવવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવતી હતી અને ત્યારબાદના વર્ષો માટે વ્યવસ્થાપન દ્વારા જે નક્કી કરવામાં આવે તે મુજબ. વાદીએ ૧૫.૦૬.૧૯૮૨ના રોજ પરીક્ષણ અવધિ તથા વધુના ૧૨ મહિના પણ પૂર્ણ કર્યા હતા. વાદીનો કેસ એવો હતો કે શરતો મુજબ, ઉપરોક્ત કુલ અવધિ પૂર્ણ થયા બાદ તેને અગાઉના રૂ. ૭૫,૦૦૦/-ની

સરખામણીએ રૂ. ૯૫,૦૦૦/−નું કામ આપવામાં આવ્યું હતું. વાદી દ્વારા એવો દાવો કરવામાં આવ્યો હતો કે તેની સેવાઓનો અંત લાવવા માટે તા. ૨૦.૧૦.૧૯૮૨નો જે હુકમ કરવામાં આવ્યો હતો તે ગેરકાયદેસર હતો અને તે તેના પીઠ પાછળ કથિત કૃત્યદોષના આક્ષેપના આધારે તથા કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોના ભંગરૂપે પસાર કરવામાં આવ્યો હતો.

૩.૧ સામાવાળાઓએ આંક ૧૨ પર લેખિત જવાબ દાખલ કરીને દાવાનો વિરોધ કર્યો હતો. એવો તર્ક રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો કે મૂળવાદીની સેવા પુષ્ટિ થયેલી નહોતી અને અપીલકર્તા કંપનીને જરૂર પડે ત્યારે તેના કોઈપણ કર્મચારી વિરુદ્ધ કાર્યવાહી કરવાનો અધિકાર હતો. વધુમાં એવો પણ તર્ક રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો કે અકસ્માત બન્યા પછી પણ મૂળવાદીએ વીમિત વ્યક્તિને મદદ કરવાનો વિકલ્પ અપનાવ્યો હતો અને તેના કારણે કંપનીને નુકસાન થયું હતું. આ સંદર્ભમાં મૂળવાદી પાસે ખુલાસો પણ માંગવામાં આવ્યો હતો, એમ જણાવાયું હતું. ત્યારબાદ એવો તર્ક કરવામાં આવ્યો હતો કે નિયુક્તિપત્રની કલમ ૧૦ મુજબ મૂળવાદીની સેવાઓ સમાપ્ત કરવામાં આવી હતી. નીચલી અદાલતે આંક ૨૭ પર મુદ્દાઓ ઘડ્યા હતા અને દાવાને હુકમનામું આપ્યું હતું. નીચલી અદાલતનો આ નિષ્કર્ષ કે મૂળવાદી સામે આક્ષેપો મૂકવામાં આવ્યા હતા, જે માટે કોઈ ખાતાકીય તપાસ હાથ ધરવામાં આવી નહોતી અને કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું પાલન કર્યા વિના તેની સેવાઓ અચાનક સમાપ્ત કરવામાં આવી હતી,

તે ફર્સ્ટ અપીલ અદાલતે પણ યથાવત્ રાખ્યો હતો, જેના પરિણામે આ દ્વિતીય અપીલમાં પડકારાયેલો ચુકાદો અને હુકમનામું બન્યું છે.

૪. અપીલકર્તાઓ તરફથી વિદ્વાન વકીલ શ્રી પાલક એચ. ઠક્કરે નીચલી અદાલતોના ચુકાદાઓની જોરદાર ટીકા કરતાં રજૂ કર્યું કે તા. ૨૦.૧૦.૧૯૮૨નો હુકમ નિમણૂકપત્રની કલમ ૧૦ અનુસાર કરવામાં આવેલો એક સાદો સેવાસમાપ્તિનો હુકમ હતો. તેમણે રજૂ કર્યું કે ઉક્ત કલમ મુજબ, અપીલકર્તાની સેવા કોઈપણ કારણ દર્શાવ્યા વિના, કોઈપણ સમયે, એક મહિનાની નોટિસ આપીને અથવા તેના બદલે એક મહિનાનો પગાર આપીને સમાપ્ત કરી શકાય તેવી હતી, અને તેથી મૂળવાદીની સ્થિતિ અસ્થાયી હતી. તેમણે રજૂ કર્યું કે જે રીતે દર્શાવવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે તે મુજબ આ સેવાસમાપ્તિ દંડાત્મક ન હતી.

૪.૧ અપીલકર્તાઓ તરફથી વિદ્વાન વકીલે પરશોત્તમ લાલ ધીંગરા વિ. યુનિયન ઑફ ઇન્ડિયા [એ.આઈ.આર. ૧૯૫૮ એસ.સી. ૩૬] માં સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદા પર આધાર રાખ્યો હતો. ઉક્ત ચુકાદાના ફકરા ૨૬, ૨૭ અને ૨૮નો ઉલ્લેખ કરીને તેમણે દલીલ કરી હતી કે વાદીને સેવામાં ચાલુ રહેવાનો કોઈ હક પ્રાપ્ત થયો નહોતો. તેમણે વધુમાં દલીલ કરી હતી કે જ્યાં કોઈ વ્યક્તિને પરીક્ષણકાળ પર કાયમી પદ પર નિયુક્ત કરવામાં આવ્યો હોય, ત્યાં પરીક્ષણકાળ દરમિયાન અથવા તેની અવધિના અંતે તેની સેવાનો અંત લાવવો તે દંડ ગણાશે નહીં. વિદ્વાન વકીલે વધુમાં નીચેના ચુકાદાઓ પર આધાર રાખ્યો

હતો: (૧) સ્ટેટ ઑફ ઉત્તર પ્રદેશ વિ. કૌશલ કિશોર શુક્લા [(૧૯૯૧) ૧ એસ.સી.સી. ૬૯૧] (ફકરા ૩, ૭ અને ૧૩), (૨) ત્રિવેણી શંકર સક્સેના વિ. સ્ટેટ ઑફ ઉત્તર પ્રદેશ [એ.આઈ.આર. ૧૯૯૨ એસ.સી. ૪૯૬] (ફકરા ૧, ૮, ૨૬ અને ૨૭), (૩) એસ. પી. વસુદેવા વિ. સ્ટેટ ઑફ હરિયાણા [એ.આઈ.આર. ૧૯૭૫ એસ.સી. ૨૨૯૨] (ફકરો ૫), (૪) ઑઇલ એન્ડ નેચરલ ગૅસ કમિશન વિ. મહંમદ એસ. ઈસ્કેન્દ્રાઇલ [એ.આઈ.આર. ૧૯૮૦ એસ.સી. ૧૨૪૨] (ફકરા ૧ થી ૩, ૬ થી ૯, ૧૨, ૧૪ અને ૧૬), (૫) ગવર્નિંગ કાઉન્સિલ ઑફ કિડવાઇ મેમોરિયલ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઑફ ઑન્કોલોજી, બેંગલોર વિ. પાંડુરંગ ગોડવોકર [એ.આઈ.આર. ૧૯૯૩ એસ.સી. ૬૯૨] (ફકરા ૬ થી ૯), (૬) પરશોત્તમ લાલ ધીંગરા વિ. યુનિયન ઑફ ઈન્ડિયા [એ.આઈ.આર. ૧૯૫૮ એસ.સી. ૩૬] (ફકરા ૨૬ થી ૨૮), (૭) રાજસ્થાન સ્ટેટ રોડ ટ્રાન્સપોર્ટ કોર્પોરેશન વિ. જાકિર હુસૈન [(૨૦૦૫) ૭ એસ.સી.સી. ૪૪૭] (ફકરા ૨૪ થી ૩૩), (૮) શ્રીમતી ચારુલતાબેન એમ. ગોહિલ વિ. સુરેન્દ્રનગર જોઈન્ટ મ્યુનિસિપાલિટી [૧૯૮૨ જી.એલ.એચ. ૧૦૯૦] (ફકરો ૧૯)

૪.૨ ઉપરોક્ત નિર્ણયોનો આશ્રય લઈને અપીલકર્તાઓ તરફથી વિદ્વાન વકીલે વિશદરૂપે રજૂ કર્યું કે માત્ર એટલા કારણે કે કોઈ પ્રાથમિક તપાસ હાથ ધરવામાં આવી હતી, તે માત્ર તેનાથી જ હુકમને કલંકિત સ્વરૂપનો કહી શકાય નહીં. તેમણે રજૂ કર્યું કે કર્મચારીને સેવામાં ચાલુ રાખવા માટે તેની યોગ્યતા નિર્ધારિત

કરવા આવી તપાસ માન્ય હતી. તેમણે વધુમાં રજૂ કર્યું કે સેવાનિવૃત્તિના હુકમના વાંચનથી કોઈ પણ રીતે એવું સૂચિત થતું નથી કે તે કલંકિત સ્વરૂપનો હતો અથવા દંડાત્મક કાર્યવાહી તરીકે કરવામાં આવ્યો હતો.

૪.૩ બીજી તરફ, સામાવાળાની વિદ્વાન વકીલ શ્રીમતી અમૃતા એમ. ઠાકોરે રજૂઆત કરી કે આ એક સ્પષ્ટ મામલો હતો, જેમાં સેવા સમાપ્તિ દુર્વર્તનના આક્ષેપના આધારે કરવામાં આવી હતી. તેમણે રજૂઆત કરી કે દિનાંક ૧૮.૦૫.૧૯૮૨ના પત્રમાં વાદી વિરુદ્ધ સ્પષ્ટપણે એવો આક્ષેપ મૂકવામાં આવ્યો હતો કે અકસ્માત બન્યા પછી, અગાઉની તારીખથી કવરેજ અમલમાં હોય તેમ દર્શાવી, તેણે ૨૫.૦૨.૧૯૮૧થી વીમા કવરેજ અમલમાં મૂકી પક્ષકારને લાભ પહોંચાડ્યો હતો. તેમણે રજૂઆત કરી કે ત્યારબાદ, વાદીની પાછળથી, દુર્વર્તનના આક્ષેપોના અનુસંધાને વાદીની સેવાઓ સમાપ્ત કરવાનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો. તેમણે રજૂઆત કરી કે વાદી વિરુદ્ધ આક્ષેપો મૂકવામાં આવ્યા હતા અને તે આક્ષેપો સાબિત કરવા માટે વાદી સામે વિભાગીય તપાસ ચલાવવી આવશ્યક હતી. સામાવાળા તરફથી હાજર વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી કે સેવાઓ સમાપ્ત કરવાનો નિર્ણય દંડાત્મક કાર્યવાહી સ્વરૂપે હતો અને તેને સરળ સેવા સમાપ્તિ તરીકે આવરિત કરવામાં આવ્યો હતો. પોતાની રજૂઆતોના સમર્થનમાં તેમણે નીચેના નિર્ણયો પર આધાર મૂક્યો, (૧) અનુપ જયસ્વાલ વિ. ભારત સરકાર અને અન્ય [૧૯૮૪(૨) એસ.સી.સી. ૩૬૯], (૨) પંજાબ રાજ્ય વિ. પ્રકાશ સિંહ ચીમા [(૧૯૭૫) ૪ એસ.સી.સી. ૮૪], (૩) સ્ટેટ બેંક

ઑફ ઇન્ડિયા અને અન્ય વિ. પલક મોદી અને અન્ય [૨૦૧૩(૩) એસ.સી.સી. ૬૦૭], (૪) દીનાબેન વિનાયકુમાર શાહ વિ. સુરત મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન [૧૯૯૩ (૨) જી.એલ.આર. ૧૪૩૬], (૫) થિમ્મૈયાહ અને અન્ય વિ. નિંગમ્મા અને અન્ય [૨૦૦૦(૭) એસ.સી.સી. ૪૦૯], (૬) જસબીર રાણી અને અન્ય વિ. પંજાબ રાજ્ય અને અન્ય.

[૨૦૦૨(૧) એસ.સી.સી. ૧૨૪]

૫. પ્રકાશ સિંહ ચીમા (સુપ્રા) માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે હુકમનું સ્વરૂપ નિર્ણાયક નથી અને દંડરૂપે સેવા સમાપ્તિનો હુકમ છે કે નહીં તે દરેક કેસની હકીકતો અને પરિસ્થિતિઓ પર નિર્ભર રહેશે. અનુપ જયસવાલ (સુપ્રા) માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે કાર્યવાહીનું વાસ્તવિક કારણ જાણવા માટે અદાલતને વિમોચનના ઔપચારિક હુકમની પાછળ જઈ તપાસ કરવાની મંજૂરી છે. તે કેસમાં, અપીલકર્તા આઈ.પી.એસ. અધિકારી હતો અને પરવીક્ષાધીન તરીકે તાલીમ લઈ રહ્યો હતો, છતાં ઉમેદવારોને સ્થળે કયા સમયે પહોંચવું જરૂરી હતું તે અંગે અગાઉથી જાણ કરવામાં આવી હોવા છતાં, તે સ્થળે આશરે ૨૨ મિનિટ મોડો પહોંચ્યો હતો. મોડું હાજર થવાની ઘટનાને સત્તાવાળાઓએ એવી બાબત ગણાવી હતી કે જેના માટે તપાસ જરૂરી હતી અને અરજદાર તેમજ મોડા આવેલા અન્ય તમામ પરવીક્ષાધીન–પ્રશિક્ષણાર્થીઓ પાસેથી ખુલાસો માંગવામાં આવ્યો હતો. ખુલાસાના આધારે, નિયામકે અપીલકર્તાને સેવામાથી વિમોચિત કરવાની સરકારને ભલામણ કરી હતી. નિયામકની ભલામણના આધારે સરકારે

વિમોચનનો હુકમ કર્યો હતો અને તેમાં પ્રભાવી એકમાત્ર આધાર એવો હતો કે અપીલકર્તાએ પસ્તાવાનું કોઈ લક્ષણ દર્શાવ્યું નહોતું. હાઈકોર્ટે રિટ અરજી ફગાવી દીધી હતી. જોકે, સર્વોચ્ચ અદાલતે અપીલ મંજૂર કરી અને ઠરાવ્યું કે હુકમ દંડાત્મક હતો. અપીલકર્તાને તમામ લાભો સાથે ફરી સેવામાં સ્થાપિત કરવાનો નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો હતો.

૫.૧ અનુપ જયસ્વાલ (ઉપરોક્ત) માં સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબના શબ્દોમાં કાયદો પ્રતિપાદિત કર્યો હતો:.

"...જ્યાં હુકમનું સ્વરૂપ માત્ર દુરાચારના કારણે બરતરફીના હુકમ માટેનું આવરણ માત્ર હોય છે, ત્યાં જે અદાલત સમક્ષ તે હુકમને પડકારવામાં આવ્યો હોય તેને હંમેશા હુકમના સ્વરૂપની પાછળ જઈ તેના સાચા સ્વભાવનું નિર્ધારણ કરવાની છૂટ હોય છે. જો અદાલત એવો નિષ્કર્ષ કરે કે હુકમ, ભલે સ્વરૂપે માત્ર રોજગારના સમાપનનો હોય, પરંતુ હકીકતમાં તે દંડાત્મક હુકમ માટેનું આવરણ છે, તો માત્ર હુકમના સ્વરૂપને કારણે કર્મચારીને કાયદા દ્વારા પ્રદાન કરાયેલા અધિકારોને અમલમાં મૂકવામાં અદાલત અવરોધિત ગણાશે નહીં." (ફકરો ૧૨)

૫.૨ આ અદાલતે મહારાજા સયાજીરાવ યુનિવર્સિટી વિ. રામ મંગારામ મિર્ચંદાની [૨૦૦૨ (૧) જી.એલ.આર. ૮૬૧] મામલામાં તેના સમક્ષ એક ઉલટો કેસ હતો. અદાલતે તો એ જ સિદ્ધાંત પ્રતિપાદિત કર્યો હતો કે જે બાબત મહત્વની છે તે હુકમનું તત્ત્વ છે, તેનું સ્વરૂપ નહીં. યુનિવર્સિટીના રજિસ્ટ્રારે, પરીક્ષણકાળના વ્યાખ્યાતાની સેવા સમાપ્તિનો હુકમ સંપ્રેષિત કરતી વખતે, "તપાસ" અથવા

"આરોપો" એવા શબ્દોનો ઉપયોગ કર્યો હતો. સામાવાળા–કર્મચારી તરફથી ઉઠાવવામાં આવેલ દલીલ એ હતી કે આ શબ્દોના કારણે, હુકમ તેના મુખપૃષ્ઠ પરથી જ દંડાત્મક સ્વભાવનો હતો, કારણ કે એ શબ્દો સ્પષ્ટપણે ઉલ્લેખિત કરવામાં આવ્યા હતા. આ અદાલતે, યુનિવર્સિટીના સિન્ડિકેટ દ્વારા પસાર કરાયેલા મૂળ ઠરાવને નિહાળી, એવું ઠરાવ્યું હતું કે ઉક્ત ઠરાવ પરથી સ્પષ્ટ થતું હતું કે સામાવાળાની સેવાઓ માત્ર અને માત્ર પરીક્ષણકાળ દરમિયાનના અસંતોષકારક કાર્યના આધાર પર સમાપ્ત કરવામાં આવી હતી અને ત્યારબાદ અદાલતે એવું અવલોકન કર્યું હતું કે ભલે રજિસ્ટ્રારે એવો ભાસ ઉપજાવતો હુકમ સંપ્રેષિત કર્યો હોય કે જાણે સામાવાળા સામેનો એ જ આરોપ સાબિત થયો હોય, તો પણ તે માત્ર સંપ્રેષણની ભૂલ હતી અને હકીકતમાં હુકમ સિન્ડિકેટે માત્ર યોગ્યતાના આધાર પર જ પસાર કર્યો હતો. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે હુકમના સંપ્રેષણમાં થયેલી ભૂલ, અન્યથા હુકમ દંડાત્મક ન હોય ત્યારે, તેને દંડાત્મકમાં પરિવર્તિત કરી શકતી નથી. તેથી, ઉપર જોવામાં આવેલા કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓમાં, ભલે હુકમને તેના સહજ વાચન પરથી સાદી સેવા સમાપ્તિ તરીકે જોવામાં આવ્યો હોય, તો પણ તે સામાવાળાના પાછળથી અપીલકર્તા કંપની દ્વારા કરવામાં આવેલા કથિત દુર્વર્તનના આક્ષેપો, કરવામાં આવેલી કેટલીક તપાસ અને તે સંદર્ભે પહોંચાડવામાં આવેલા નિષ્કર્ષોની પૃષ્ઠભૂમિમાં હતો.

૫.૩ પરીક્ષણકાળના કર્મચારીની સેવા સમાપ્તિ સરળ સ્વરૂપની છે કે દંડાત્મક છે તે નિર્ધારિત કરતી વખતે, હુકમના "પ્રેરક કારણ" અને હુકમના "આધાર" વચ્ચેનો એક સુસ્થાપિત ભેદ કરવામાં આવે છે. ચંદ્ર પ્રકાશ શાહી વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય { (૨૦૦૦) ૫ એસ.સી.સી. ૧૫૨], માં સર્વોચ્ચ અદાલતે પરીક્ષણકાળના કર્મચારીના સંદર્ભમાં "પ્રેરક કારણ" અને "આધાર" ની સંકલ્પનાનું નીચે મુજબ સ્પષ્ટીકરણ કર્યું હતું: " "પ્રેરક કારણ" અને "આધાર" ની સંકલ્પના અંગે, પરીક્ષણકાળના કર્મચારીને ધ્યાનમાં લેતાં, જે મહત્વપૂર્ણ સિદ્ધાંતો નિષ્કર્ષિત થાય છે તે એ છે કે પરીક્ષણકાળના કર્મચારીને પદ પર યથાવત રહેવાનો કોઈ હક નથી અને સંબંધિત પદ માટેની સામાન્ય અનુપયોગિતાના કારણે તેની સેવાઓ પરીક્ષણકાળ દરમિયાન કે પરીક્ષણકાળના અંતે કોઈપણ સમયે સમાપ્ત કરી શકાય છે.

જો તેના નિર્ધારણ માટે અથવા સેવામાં તેની વધુ જાળવણી માટે અથવા પુષ્ટિ માટે કોઈ તપાસ યોજવામાં આવે અને તે તપાસના આધારે તેની સેવાઓ સમાપ્ત કરવાનો નિર્ણય લેવામાં આવે, તો એવો હુકમ દંડાત્મક સ્વભાવનો ગણાશે નહીં. પરંતુ, જો દુરાચારના આક્ષેપો હોય અને તે દુરાચારનું સત્ય જાણવા માટે તપાસ યોજવામાં આવે અને તે તપાસના આધારે સેવા સમાપ્તિનો હુકમ કરવામાં આવે, તો એવો હુકમ દંડાત્મક સ્વભાવનો ગણાશે, કારણ કે તપાસ સંબંધિત પદ માટે કર્મચારીની સામાન્ય યોગ્યતાનું મૂલવણ કરવા માટે નહીં, પરંતુ તે કર્મચારી વિરુદ્ધના દુરાચારના આક્ષેપોનું સત્ય જાણવા માટે યોજવામાં આવી હતી. આવી

પરિસ્થિતિમાં, હુકમનો આધાર દુરાચાર પર રહેલો ગણાશે અને તે માત્ર "પ્રેરક કારણ" નો મુદ્દો રહેશે નહીં.

(ફકરો ૨૮)

(ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે)

૫.૩.૧ અદાલતે સમજાવ્યું,

"હેતુ" એ એવી પ્રેરક શક્તિ છે જે નિશ્ચિત પરિણામ માટે ક્રિયાને પ્રેરિત કરે છે, અથવા અન્ય રીતે કહીએ તો, "હેતુ" એ એવી બાબત છે જે વ્યક્તિને કોઈ કૃત્ય કરવા માટે ઉશ્કેરે છે અથવા પ્રોત્સાહિત કરે છે. કર્મચારીની સેવાઓ સમાપ્ત કરતો હુકમ એ નિયોજક દ્વારા કરવામાં આવેલ કૃત્ય છે. એવું કયું પરિબળ છે જેણે નિયોજકને આ કાર્યવાહી કરવા પ્રેર્યો? જો તે પરિબળ કર્મચારી જે પદ પર કાર્યરત હતો તે પદ માટે તેની સામાન્ય અનુપયોગિતાનું હોય, તો તે કૃત્ય કાનૂનમાં માન્ય ગણાય. પરંતુ, જો કર્મચારી સામે ગંભીર દુરાચરણના આક્ષેપો હોય અને તે આક્ષેપોની સત્યતા જાણવા માટે તેની ગેરહાજરીમાં પ્રાથમિક તપાસ હાથ ધરવામાં આવે અને ત્યારબાદ સેવા સમાપ્તિનો હુકમ પસાર કરવામાં આવે, તો અન્ય પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં લેતાં, એવો હુકમ પ્રાથમિક તપાસમાં સત્ય ઠરેલા દુરાચરણના આક્ષેપો પર આધારિત માનવામાં આવે." (ફકરો ૨૯)

(ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે)

૫.૪ દીપ્તિ પ્રકાશ બેનર્જી વિ. સત્યેન્દ્ર નાથ બોઝ નેશનલ સેન્ટર ફોર બેસિક સાયન્સિસ, [(૧૯૯૩) ૩ એસસીસી ૬૦], માં સર્વોચ્ચ અદાલતે જણાવ્યું હતું,

“જો દુર્વ્યવહાર અંગેની તપાસમાં, કચેરીની પીઠ પાછળ અથવા નિયમિત વિભાગીય તપાસ વિના, નિષ્કર્ષો નોંધવામાં આવ્યા હોય, તો સેવા સમાપ્તિનો સાદો હુકમ આક્ષેપો પર “આધારિત” ગણવામાં આવશે અને તે દૂષિત ગણાશે. પરંતુ જો તપાસ કરવામાં આવી ન હોય, કોઈ નિષ્કર્ષો નોંધવામાં આવ્યા ન હોય અને નિયોક્તા તપાસ હાથ ધરવા ઇચ્છુક ન હોય, પરંતુ સાથે સાથે, જેના વિરુદ્ધ ફરિયાદો હતી એવા કર્મચારીને સેવા પર ચાલુ રાખવા પણ ઇચ્છતા ન હોય, તો તે માત્ર પ્રેરક કારણનો જ કેસ ગણાશે અને હુકમ દૂષિત ગણાશે નહીં. તેવી જ સ્થિતિ ત્યારે પણ રહેશે જ્યારે નિયોક્તા, નિયમિત વિભાગીય કાર્યવાહી કરવામાં વિલંબ થવાને કારણે અથવા પૂરતા પુરાવા પ્રાપ્ત થવા અંગે શંકાશીલ હોવાને કારણે, આક્ષેપોની સચ્ચાઈ અંગે તપાસ કરવા ઇચ્છતા ન હોય.

આવી પરિસ્થિતિઓમાં, આક્ષેપો માત્ર પ્રેરક કારણ ગણાશે અને આધાર નહીં, અને સેવા સમાપ્તિનો સાદો હુકમ માન્ય ગણાશે”.

(પેરા ૨૧)

૫.૫ જો દુરાચરણના આધારરૂપ તથ્યોમાં દુરાચરણના આક્ષેપો હોય, તો આવી કાર્યવાહી દંડાત્મક સ્વરૂપ ધારણ કરશે અને કર્મચારીને યોગ્ય અવસર આપ્યા

પછી તથા કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું પાલન કરીને આક્ષેપો સાબિત કરવા માટે તપાસ હાથ ધરવામાં ન આવી હોવાને કારણે તે કાયદાની દૃષ્ટિએ દુષિત ગણાશે. કર્મચારીની પીઠ પાછળ દુરાચરણના આક્ષેપો અંગે સત્યતા નિર્ધારિત કરવા માટે પ્રાથમિક તપાસ હાથ ધરવામાં આવે અને ત્યારબાદ સેવાસમાપ્તિનો હુકમ કરવામાં આવે, તો આવી સેવાસમાપ્તિ દંડાત્મક ગણાશે.

૫.૫.૧ હુકમના આધારસ્તંભમાં દુર્વર્તનના આક્ષેપો હતા કે કેમ, તે પડદો ઊંચકીને જાણી કાઢવું પડે. સ્ટેટ બેંક ઑફ ઈન્ડિયા અને અન્ય વિ. પલક મોદી [(૨૦૧૩)૩ એસ.સી.સી. ૬૦૭], માં સર્વોચ્ચ અદાલતે આ મુજબ જણાવ્યું હતું:

"પરિક્ષણકાળનું સંતોષકારક પૂર્ણતા અને પરિક્ષણકાળ દરમિયાન અથવા તેના અંતે યોજાતી તાલીમ/કસોટીમાં સફળતાપૂર્વક ઉત્તીર્ણ થવાના સંકલ્પનાઓ વચ્ચે સ્પષ્ટ ભેદ છે, જે પરિક્ષણાધીન કર્મચારીની કાયમી નિમણૂક માટે તેમજ કોઈ નિર્ધારિત ગેરવર્તન, દુર્વ્યવહાર અથવા ક્ષુદ્ર દુરાચાર બદલ પરિક્ષણાધીન કર્મચારીને દંડિત કરવાની બેંકની હક્કસત્તા માટે અનિવાર્ય શરતો છે. કોઈ નિર્ધારિત કેસમાં, સક્ષમ સત્તાધિકારી, પરિક્ષણાધીન કર્મચારી કાયમી નિમણૂક માટે યોગ્ય છે કે કેમ તે મુદ્દે નિર્ણય લેતી વખતે, ગેરવર્તનની ક્રિયા(ઓ)ની અવગણના કરીને, તેના ભવિષ્યના અવસરોને પ્રતિકૂળ અસર કરે એવી કોઈ ટીકા કે કલંક લગાડ્યા વગર તેની સેવા સમાપ્ત કરી શકે છે; પરંતુ, જો ગેરવર્તન/ક્ષુદ્ર દુરાચાર, સક્ષમ સત્તાધિકારી દ્વારા પરિક્ષણાધીન કર્મચારીની સેવા

સમાપ્ત કરવા માટે લેવામાં આવેલા અંતિમ નિર્ણયનો આધાર બને, ભલે તે અકલંકિત હુકમ દ્વારા કરવામાં આવ્યું હોય, તો અદાલત પડદો ઉઘાડી શકે છે અને જાહેર કરી શકે છે કે, સાદી સેવા સમાપ્તિના બહાને, નિયોજકે કર્મચારીને ગેરવર્તનની ક્રિયા બદલ દંડિત કર્યો છે." (પરિચ્છેદ ૩૬) (ભાર મુકવામાં આવ્યો)

૬. ઉપરોક્ત નિર્ણયો પરથી જે સિદ્ધાંતો ઉદ્ભવ્યા છે તે એ છે કે પરીક્ષણકાળના કર્મચારીની સેવાઓ સમાપ્ત કરવાનો હુકમ દંડરૂપે છે કે નહીં, તે આ વાત પર નિર્ભર છે કે સમાપ્તિનું કારણ બનેલા અને કર્મદાતાની તરફથી કર્મચારીની સેવાઓ સમાપ્ત કરવાની કાર્યવાહી તરફ દોરી ગયેલા કેટલાક આક્ષેપો હતા કે નહીં. ભલે કર્મદાતા પ્રારંભિક તપાસ હાથ ધરવાથી કાયદેસર રીતે વંચિત ન હોય, છતાં મૂળ કસોટી એ છે કે પ્રારંભિક તપાસ કરવાનો હેતુ સમગ્ર કાર્યક્ષમતાનું મૂલવણ કરીને તે દ્વારા પરીક્ષણકાળના/કામચલાઉ કર્મચારીને સેવામાં ચાલુ રાખવા માટેની યોગ્યતા નિર્ધારિત કરવાનો હતો કે તેના વિરુદ્ધ લગાવવામાં આવેલા આક્ષેપોને લગતા કથિત દુરાચરણના કેટલાક કૃત્યોની તપાસ કરવાનો હતો; જ્યાં મૂળભૂત તથ્યો તરીકે આક્ષેપો અથવા તપાસાયેલ દુરાચરણ આધારરૂપ હોય અને તે બાબતે કર્મચારીને અજાણ રાખીને તથા તેની ગેરહાજરીમાં નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હોય, ત્યાં સેવાઓ સમાપ્ત કરવાની પરિણામરૂપ કાર્યવાહી દંડાત્મક સ્વરૂપ ધારણ કરે છે. તેથી, માત્ર એ હકીકત કે હુકમનું વાંચન તેને નિર્દોષ સ્વરૂપનું દર્શાવે છે, તે અસંગત છે. સમાપ્તિનો હુકમ,

તે કઈ રીતે રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો અથવા કઈ ભાષામાં ઘડાયો હતો તે છતાં, દંડાત્મક અને કલંક લગાડનાર તરીકે જ માન્ય રાખવો પડે. હુકમના વાસ્તવિક સ્વરૂપ અને રંગને પરખવા માટે પડદો ઉંચકવો માન્ય છે. અદાલત આવરણ દૂર કરીને કર્મદાતાના નિશ્ચિત વર્તન પાછળ શું છે તે જાણી શકે અને હુકમના હકીકતી આધારને એકત્ર કરી શકે. આ વાસ્તવિક ચિત્રને તપાસી અને પકડી પાડવાની પ્રક્રિયા છે, જે અદાલતે હાથ ધરવાની હોય છે.

૭. હવે ઉપર દર્શાવવામાં આવેલા સિદ્ધાંતના પ્રકાશમાં કેસના તથ્યો પર વિચાર કરતાં, અપીલકર્તા–વીમા કંપનીએ દિનાંક ૧૮.૦૫.૧૯૮૨ના રોજ વાદી કર્મચારીને એક નોટિસ (આંક ૬૬) આપી હતી. તે નોટિસ વાદીએ એક ચોક્કસ ટ્રક માટે વીમા પોલિસી લીધી હોવા બાબતની હતી. તે નોટિસમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે વાદીએ કોઈ ચોક્કસ તારીખથી વીમા કવચ અમલમાં મૂકી એક પક્ષકારને ઉપકાર કર્યો હતો. વાદી પાસેથી ખુલાસો માંગવામાં આવ્યો હતો.

૭.૧ ઉક્ત તા. ૧૮.૦૫.૧૯૮૨ની નોટિસ (આંક ૬૬) નીચે મુજબ હતી:
“પ્રતિ, શ્રી વી. એમ. વસંત, વિકાસ નિરીક્ષક, જામનગર.

સંદર્ભે પોલિસી નં.૨૬૫૦૧/૨૪/૭/૦૦૦૮૮/૮૧ ટ્રક નં. જીટીવાય ૩૯૬૦......

---

૧. નીચેના તથ્યો તમારી જાણમાં લાવવા તથા આથી આઠ દિવસની અંદર તમારું સ્પષ્ટીકરણ રજૂ કરવા માટે તમને આ દ્વારા નિર્દેશ કરવામાં આવે છેઃ–

૨. તેવું પ્રતીત થાય છે કે તમે ટ્રક ક્રમાંક જી.ટી.વાય.–૩૯૬૦ માટે ત્રાહિત પક્ષ વીમા કવચ લીધું હતું અને કવર–નોટ ક્રમાંક ૬૭૮૩૨૦ શ્રી જગદીશ બી. મિરાણીના નામે જારી કર્યું હતું. કવર–નોટ પરથી એવું પ્રતીત થાય છે કે અધિનિયમના હેતુસર વીમાની અમલમાં આવવાની અસરકારક તારીખ ૨૫–૧–૧૯૮૧ દર્શાવવામાં આવી છે.

૩. રૂા.૨૫૩/– ની પ્રીમિયમની રકમ વાસ્તવમાં, આપ દ્વારા ૨૭–૨–૧૯૮૧ના રોજ ચૂકવવામાં આવી હતી અને તે જ તારીખે કંપનીના ખાતામાં જમા કરવામાં આવી હતી.

૩. અનુસરે એવું બહાર આવ્યું કે જણાવેલ વાહનનો ૨૬–૨–૧૯૮૧ના રોજ સવારે અંદાજે ૧૦.૦૦ વાગ્યે જામનગર–રાજકોટ રાજમાર્ગ પર મેન્ટલ હોસ્પિટલ નજીક અકસ્માત થયો હતો. તમે જણાવેલ અકસ્માત અંગે કંપનીને તારીખવિહોણા પત્ર દ્વારા જાણ કરી હતી, જે પત્ર તમે આ કચેરીમાં મોડામાં મોડું ૪–૯–૮૧ના રોજ રજૂ કર્યો હતો.

૪. તમને જાણ છે કે વીમા કવચનો પ્રારંભ માત્ર તે સમયથી થાય છે જ્યારે પ્રીમિયમની રકમ વીમા કંપનીને ચૂકવવામાં આવે છે. પરિસ્થિતિઓ પરથી એવું જણાય છે કે આ વાહન માટેનો વીમો અકસ્માત બની ગયા પછી જ લેવામાં

આવ્યો હતો, એટલે કે ૨૬–૨–૧૯૮૧ના રોજ સવારે ૧૦–૦૦ વાગ્યા પછી, અને તમે પક્ષકારને અનુકૂળતા આપતાં એવો વીમો લીધો હોય તેમ દર્શાવ્યું છે કે તે ૨૫–૨–૧૯૮૧થી અમલમાં છે. જો વીમા કવચ હકીકતમાં ૨૫–૨–૧૯૮૧ના રોજ આપવામાં આવ્યું હોત, તો એ માટે કોઈ કારણ નથી કે પ્રીમિયમની રકમ તમારા દ્વારા ૨૫મી ફેબ્રુઆરી, ૧૯૮૧ના રોજ જમા કરવામાં આવી નહોતી.

૫. અકસ્માતને અનુસરીને, વીમાધારક, તેના ડ્રાઈવર અને કંપની સામે રૂપિયા ૨.૫૦ લાખની વિશાળ રકમની માંગણી કરતાં દાવા અરજી દાખલ કરવામાં આવી છે.

૬. તે સ્પષ્ટ થાય છે કે ફક્ત આ જ કારણસર તમે કવર–નોટ ૨૫–૨–૧૯૮૧થી અમલમાં હોવાનું દર્શાવી જારી કર્યું હતું, છતાં વીમો હકીકતમાં અકસ્માત બાદ લેવાયો હતો. પરિણામે, આ દાવાનો બચાવ કરવાની જોખમી જવાબદારી કંપની પર આવી પડી છે. ૮.. તેથી, ઉપરોક્ત બાબત અંગે સાચું અને સંપૂર્ણ સ્પષ્ટીકરણ રજૂ કરવા માટે તમને કહેવામાં આવે છે. કહેવાની જરૂર નથી કે, તમારી ક્રિયાઓને કારણે જો કોઈ જવાબદારી નિશ્ચિત કરવામાં આવે, તો કંપની તમારી વિરુદ્ધ યોગ્ય કાર્યવાહી કરવાનો અધિકાર અનામત રાખે છે,

આપનો વિશ્વાસુ,

(જે.પી. પારેખ) શાખા વ્યવસ્થાપક" (અહીં ભાર મૂકવામાં આવેલ છે) ૭.૨ નોટિસ (આંક ૬૬) નો જવાબ વાદી–સામાવાળા દ્વારા ૨૬.૦૫.૧૯૮૨ના રોજ (આંક ૬૭) આપવામાં આવ્યો હતો. અપીલકર્તા કંપનીના શાખા વ્યવસ્થાપકને સંબોધિત જવાબમાં, સામાવાળાએ જણાવ્યું હતું કે તેણે ૨૫.૦૨.૧૯૮૧ના રોજ રૂપિયા ૨૫૩/– ની રકમ ચૂકવી હતી અને વીમા પ્રમાણપત્ર કંપની પાસે હતું તથા તેની નકલ તેની પાસે હતી. તેણે સમજાવ્યું હતું કે તેમાં સ્પષ્ટપણે ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો કે વીમો ૨૫.૦૨.૧૯૮૧થી શરૂ થયો હતો અને તે ૨૭.૦૨.૧૯૮૧થી શરૂ થયો હતો એવો દાવો સચોટ નહોતો; પક્ષકાર દ્વારા મોડેથી જાણ કરવામાં આવી હતી, પરંતુ જેમ આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો તેમ અકસ્માત બન્યા પછી ક્યારેય પણ વીમો લેવાયો નહોતો અને તેણે વધુમાં એ પણ નકાર્યું હતું કે તેણે પક્ષકારને કોઈ ઉપકાર કર્યો હતો.

૭.૩ આ પછી અપીલકર્તા કંપની દ્વારા શાખા વ્યવસ્થાપકે હસ્તાક્ષર કરેલ તા. ૩૧.૦૫.૧૯૮૨ની બીજી એક જાણ (આંક ૬૮) કરવામાં આવી હતી અને ઉક્ત જાણ આ મુજબ હતી:

"અમને તા. ૨૬–૫–૮૨નું આપનું પત્ર મળ્યું છે, જે અમને તા. ૨૭–૫–૮૨ના રોજ પ્રાપ્ત થયું હતું, અને ઉક્ત પત્રમાં દર્શાવેલ આપના સ્પષ્ટીકરણ સાથે અમે ફરી એકવાર સહમત નથી.

અમે કોઈપણ વિભાગમાં કવર–નોટ જારી કરવાની તમારી સત્તા ઘણાં સમયથી મૌખિક રીતે પહેલેથી જ પાછી ખેંચી લીધી છે. તેમ છતાં, અમે અહીં ફરીથી ઉલ્લેખ

કરીએ છીએ કે કોઈપણ વિભાગમાં કવર–નોટ જારી કરવાની તથા અમારી પૂર્વ મંજૂરી વિના કોઈપણ જોખમ આવરી લેવાની તમારી સત્તા અમે પાછી ખેંચી લીધી છે. તમને આથી એ પણ આહ્વાન કરવામાં આવે છે કે તમારા પાસે રહેલી, વપરાયેલ હોય કે અવપરાયેલ, કવર–નોટની પુસ્તિકાઓ સોંપી દો.

તમારી નિમણૂકની તારીખથી જ તમારા દ્વારા જારી કરાયેલ કવર–નોટ માટેનો કવર–નોટ ઉપયોગિતા ફોર્મ રજૂ કરવા માટે અમે તમને વારંવાર કહેવા છતાં, ખેદ સાથે જણાવવાનું થાય છે કે આજદિન સુધી તમે અમને થોડાંક ફોર્મ સિવાય ઉક્ત ફોર્મો ઉપલબ્ધ કરાવ્યાં નથી અને તેથી, તમે વધુ વિલંબ કર્યા વિના તે જમા કરો તેવી તમને આથી હાકલ કરવામાં આવે છે, કારણ કે તે લાંબા સમયથી બાકી રહેલી આવશ્યકતા છે.

આ દ્વારા તમને વધુમાં એ પણ જરૂરી બનાવવામાં આવે છે કે ટ્રક નં. જી.ટી.વાય. ૩૯૬૦ અંગે ઉપરોક્ત જણાવાયેલી પોલિસી પૂર્વેના વીમાની વિગતો પ્રદાન કરો અને સાથે સાથે એ પણ જણાવો કે ઉક્ત ટ્રકનો અમારી પાસે ૨૫–૨–૮૨ના રોજ નવીનીકરણ કરવામાં આવ્યો હતો કે કેમ, તેમજ ૨૬–૨–૮૧ના રોજ ઉક્ત ટ્રકને થયેલ કહેવાતા અકસ્માત સંબંધિત એફ.આઈ.આર. તથા પંચનામાની નકલ પણ અમને પ્રદાન કરો.

કૃપા કરીને ઉપરોક્ત આવશ્યકતા અને સમજૂતી આજથી આઠ દિવસની અંદર અમને પ્રદાન કરો.

ફરીથી કહેવાની જરૂર નથી કે, કંપની આ કેસમાં તમારા વિરુદ્ધ યોગ્ય કાર્યવાહી કરવાનો અધિકાર અનામત રાખે છે, અને તમારી ક્રિયાઓને કારણે જવાબદારી તમારા ઉપર નિશ્ચિત કરવામાં આવે છે."

(અહીં ભારપૂર્વક દર્શાવવામાં આવ્યું છે)

૭.૪ વાદીએ ઉપરોક્ત પત્રનો જવાબ ૦૭.૦૬.૧૯૮૨ના રોજ (આંક ૬૯) આપ્યો હતો. ત્યારબાદ, ૧૫.૦૯.૧૯૮૨ના રોજ, અપીલકર્તા કંપનીના વરિષ્ઠ વિભાગીય પ્રબંધકે સામાવાળાને પત્ર લખ્યો હતો. તે જ અહીં નીચે પુન:રજૂ કરવામાં આવે છે. અહીં નોંધવું યોગ્ય છે કે નીચેના પત્ર પછી તરત જ ૨૦.૧૦.૧૯૮૨નો સેવાસમાપ્તિ હુકમ (આંક ૭૧) અનુસર્યો હતો.

"ડીઓ:સીજેજી:પી/૩૩૯: ૮૨ શ્રી વિ. એસ. વસંત પ્રોબેશનરી ઇન્સ્પેક્ટર શાખા કચેરી, જામનગર

અમારી જામનગર શાખા કચેરી નં. ૦૧૦૬૨/૮૧ દાવો નં. ૦૦૦૮૮/૮૧ તમારું આવરણ નોંધ નં. ૬૭૮૩૨૦ ટ્રક નં. જીટીવાય–૩૯૬૦ વીમાધારક: એમ/એસ. જગદીશ બી. મિરાણી એમ.એ.સી.ટી. નં. ૧૦૭/૮૧ જામનગર ખાતે

માનનીય શ્રીમાન,

અમારી જામનગર શાખા દ્વારા તમને તા. ૩૧–૫–૮૨ ના રોજ સંબોધિત કરાયેલા પત્રનો અમે સંદર્ભ લઈએ છીએ, જેમાં તેમણે તમને પૂછ્યું છે:

૧) તમારી પાસે રહેલાં બધા કવર નોટ પુસ્તકો–વપરાયેલાં અથવા અવપરાયેલાં, સમર્પણ કરવા.

૨) તા. ૨૫–૨–૧૯૮૧ ના રોજ આપ દ્વારા કવર નોટ જારી કરવામાં આવે તે પહેલાં ઉપરોક્ત ટ્રકના વીમાની વિગતો પૂરી પાડવા.

તે પત્રનો જવાબ આપના તા. ૭૮–૬–૮૨ના પત્ર દ્વારા આપવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ અમને ખેદ સાથે નોંધવું પડે છે કે ઉપર દર્શાવેલ આવશ્યકતાઓ અંગે તમે સંપૂર્ણપણે મૌન રહ્યા છો.

કવર નોટ ઉપયોગ ફોર્મની રજૂઆત બાબતે પણ તમે એવું જણાવ્યું છે કે "થોડા દિવસોમાં રજૂ કરવામાં આવશે". અમે જાણવું ઇચ્છીએ છીએ કે શું તમે આ ફોર્મો રજૂ કર્યા છે. ઉપલબ્ધ અભિલેખો દર્શાવે છે કે તમે ઘટના બન્યા પછી કવર નોટ નં. ૬૭૮૩૨૦ જારી કરી છે અને અમારું પ્રાદેશિક કાર્યાલય આ મુદ્દાની વધુ તપાસ કરી રહ્યું છે. યોગ્ય માનવામાં આવે તેવી આગળની કાર્યવાહી બાકી રાખીને, તમને આથી નીચે મુજબ કરવા માટે પુકારીને કહેવામાં આવે છેઃ

૧) તાત્કાલિક રીતે અમારી જામનગર શાખાને તમામ કવર નોટ પુસ્તિકાઓ – વપરાયેલ અથવા અવપરાયેલ – સુપરત કરવાની અને તેની યોગ્ય પહોંચ મેળવવાની.

૨) હવે જામનગર શાખા કચેરીની પૂર્વ મંજૂરી વિના કોઈપણ જોખમ સ્વીકારવું નહીં.

આ પત્ર અમારી જામનગર શાખા કચેરીને દ્વિપ્રતિમાં મોકલવામાં આવે છે અને આ પત્રની પ્રાપ્તિના ટોકનરૂપે દ્વિપ્રતિ પર હસ્તાક્ષર કરવા માટે તમને સૂચના આપવામાં આવે છે.

આભાર સહ,

આપનો વિશ્વાસુ,

(સી. જે. ગાંધી)"

(અહીં ભારપૂર્વક દર્શાવેલ)

૭.૫ ઉપરોક્ત પત્રવ્યવહાર પરથી એવું જણાય છે કે તા. ૧૮.૦૫.૧૯૮૨ની નોટિસ (આંક ૬૬) માં અપીલકર્તા કંપનીએ સામાવાળા–મૂળવાદી સામે સ્પષ્ટ આક્ષેપ કર્યો હતો કે તેણે કોઈ પક્ષકારને એવી રીતે વીમો ઉતારીને ઉપકાર કર્યો હતો જાણે તે ચોક્કસ તારીખથી અમલમાં હોય અને વીમા કવચ પણ તે જ ચોક્કસ તારીખથી આપવામાં આવ્યું હોય, જ્યારે હકીકતમાં તે અકસ્માત પછી અમલમાં આવ્યું હતું. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, આંક ૬૬ના પરિચ્છેદ ૪ થી ૬ અને ૮માં મૂળવાદી સામે એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો કે તેણે વીમા કવચનો લાભ વિસ્તૃત થાય તે માટે, વાસ્તવમાં ત્યારબાદ બનેલા અકસ્માત

અંગે, તેને ચોક્કસ તારીખવાળું દર્શાવ્યું હતું. તેમાં, કંપનીએ જણાવ્યું હતું કે તેમણે મૂળવાદી પાસેથી કોઈપણ વિભાગમાં કવર નોટ જારી કરવાની સત્તા પરત ખેંચી લીધી હતી અને તેને વપરાયેલી કે અવપરાયેલી તમામ કવર નોટ પુસ્તિકાઓ સોંપી દેવા જણાવ્યું હતું, તેમજ તેના કૃત્યના કારણે જો કોઈ જવાબદારી નિશ્ચિત થાય તો યોગ્ય ɱsપડી કરવાની હક તેઓએ અનામત રાખી હતી. મૂળવાદીએ પોતાના જવાબમાં દોષ સ્વીકારવાનો ઈનકાર ચાલુ રાખ્યો હતો.

૭.૬ સિનિયર ડિવિઝનલ મેનેજરના તા. ૧૫.૦૯.૧૯૮૨ ના સંદેશવ્યવહાર (આંક ૭૦) ના વાંચન પરથી, પ્રથમ તો એ પણ જાણી શકાય છે કે પ્રાદેશિક કાર્યાલય આ મામલાની તપાસ કરી રહ્યું હતું અને દ્વિતીય, યોગ્ય માનવામાં આવે તેવી કાર્યવાહી માટે તે બાકી રાખવામાં આવ્યો હતો. વાદી કર્મચારીને ઉપયોગમાં લેવાયેલ અથવા બિનઉપયોગમાં રહેલી તમામ કવર નોટ પુસ્તિકાઓ સમર્પણ કરવા તથા પૂર્વ મંજૂરી વિના કોઈપણ જોખમ સ્વીકારવું નહીં તેવી સૂચના આપવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ તરત જ સેવાનિવૃત્તિનો હુકમ આપવામાં આવ્યો હતો. તે આવરણ હેઠળની દંડાત્મક કાર્યવાહી હતી.

૭.૭ અપીલકર્તા તરફથી વિદ્વાન વકીલ દ્વારા એવો આગ્રહ કરવામાં આવ્યો કે માત્ર એટલા માટે કે કોઈ તપાસ હાથ ધરવામાં આવી હતી, તે હુકમને દંડાત્મક બનાવતો નથી, જ્યારે તેના વાચન પરથી તે દંડાત્મક તરીકે જોવાઈ શકતો નથી અને કોઈ કલંક પણ મૂકતો નથી, અને વધુમાં નિયોજકને પરીક્ષણકાળના

કર્મચારી એવા સામાવાળાની સેવા સમાપ્ત કરવાની પરવાનગી હતી. તેમ છતાં, નિયોજકને સેવામાં પરીક્ષણકાળના કર્મચારીને ચાલુ રાખવો કે નહીં તે નિર્ધારિત કરવા માટે પ્રાથમિક તપાસ હાથ ધરવાની છૂટ હોય છે, પરંતુ મુખ્ય પ્રશ્ન એ છે કે આવી તપાસ કયા હેતુથી કરવામાં આવી હતી. જો તપાસનો હેતુ પરીક્ષણકાળના કર્મચારીની યોગ્યતા નિર્ધારિત કરવાનો અથવા તેની કામગીરીનું મૂલવણ કરવાનો હોય, તો તેના પરિણામે કરવામાં આવેલ સમાપ્તિનો હુકમ સાદો હુકમ ગણાય. હાલના કેસમાં, સામાવાળા વિરુદ્ધ ગેરવર્તન સમાન દુર્વર્તનના આક્ષેપો સ્પષ્ટ રીતે કરવામાં આવ્યા હતા અને નોંધવામાં આવ્યા હતા. દુર્વર્તનના આક્ષેપોના આધારે અને તેનાથી પ્રેરિત એવો હુકમ પસાર કરવા માટે, સ્વાભાવિક ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું યથોચિત પાલન તથા દુર્વર્તનના આરોપો સાબિત કરવા તપાસ યોજવી આવશ્યક છે.

૮. નેહરુ યુવા કેન્દ્ર સંગઠન વિ. મેહબૂબ આલમ લશ્કર[(૨૦૦૮) એસ.સી.સી. ૪૭૯] માં, હકીકતો એવી હતી કે અપીલકર્તા સંગઠન કેન્દ્ર સરકારના એક વિભાગ હેઠળ કાર્યરત સ્વાયત્ત સંસ્થા હતી અને સામાવાળાની યુથ કોઓર્ડિનેટર તરીકે નિમણૂક કરવામાં આવી હતી તથા તેને આ શરત સાથે પરીક્ષણકાળ પર રાખવામાં આવ્યો હતો કે પરીક્ષણકાળ દરમિયાન તેની સેવાઓ કોઈ નોટિસ આપ્યા વિના અને કોઈ કારણ દર્શાવ્યા વિના સમાપ્ત કરી શકાશે. સામાવાળાએ સરકારી ભંડોળમાંથી કેટલીક રકમ ઉપાડી પોતાની વ્યક્તિગત ખાતામાં જમા કરાવી હોવાનું આક્ષેપિત હતું, જેના અનુસંધાને એક તપાસ હાથ

ધરવામાં આવી, જે તેની પીઠ પાછળ યોજવામાં આવી હતી અને તેના આધારે તેનો પરીક્ષણકાળ સમાપ્ત કરવામાં આવ્યો હતો. જ્યારે આ നડപડિ◌ને વડી અદાલત સમક્ષ પડકારવામાં આવી, ત્યારે હાઈકોર્ટે રિટ અરજી મંજૂર કરીને ઠરાવ્યું હતું કે આ હુકમથી કલંક લાગવાનો પ્રભાવ પડતો હતો અને યોગ્ય તક આપ્યા વિના એવો હુકમ પસાર કરી શકાય તેમ નહોતો. નોકરીદાતા સંગઠન દ્વારા સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ કરાયેલ અપીલમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે સેવામાંથી સમાપ્તિનો હુકમ નિર્વિવાદ રીતે આ નિષ્કર્ષ પર આધારિત હતો કે સામાવાળાની પીઠ પાછળ તપાસ કરવામાં આવી હતી. પ્રાથમિક તપાસને સામાવાળા સેવામાં ચાલુ રાખવા યોગ્ય છે કે નહીં તે નિર્ધારિત કરવા માટે ધ્યાનમાં લેવામાં આવી હોવાથી, પરીક્ષણકાળ સમાપ્ત કરવા માટે તેને દંડાત્મક કહી શકાય તેમ નહોતું.

૮.૧ સર્વોચ્ચ અદાલતે કાયદાની આ રીતે વ્યાખ્યા કરી હતી:

“સામાવાળાની નિમણૂક અસ્થાયી ધોરણે કરવામાં આવી હતી. તેને પરીક્ષણકાળ પર મૂકવામાં આવ્યો હતો. નિર્વિવાદ રીતે, પરીક્ષણકાળની અવધિ સંતોષકારક સેવા આપ્યા પછી પૂર્ણ થવાની આવશ્યકતા હતી. કર્મચારીનું કાર્યપ્રદર્શન અસંતોષકારક હોય તેવા પ્રસંગે જ પરીક્ષણકાળની સમાપ્તિ કરવી ન્યાયસંગત ગણાત. જોકે, એ સુવિદિત છે કે જ્યારે આવા હુકમનો આધાર કર્મચારી તરફથી અસંતોષકારક કાર્યપ્રદર્શન ન હોય, પરંતુ દુરાચાર સમકક્ષ સ્પષ્ટ કૃત્યો હોય, ત્યારે સંબંધિત કર્મચારીને સાંભળવાની તક આપવી અનિવાર્ય

બને છે. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, જો કર્મચારી દ્વારા દુરાચાર કરવામાં આવ્યો હોવાનું જાણવા મળે, તો ભલે પરીક્ષણકાળ સમાપ્ત કરતો હુકમ તેના મુખપૃષ્ઠ પર નિર્દોષ સ્વરૂપનો દેખાતો હોય, તેમ છતાં, જો અસર અને સારતત્વમાં તે કલંકલક્ષી સ્વભાવનો હોવાનું જણાય, તો એવો હુકમ દૂષિત ગણાશે." (પરિચ્છેદ ૧૬)

૯. ઉપરોક્ત પત્રવ્યવહારમાંથી પ્રગટ થતી અને અંતે સેવા સમાપ્તિ સુધી પહોંચેલી ઘટનાઓની શ્રેણી નિર્વિવાદ રીતે દર્શાવે છે કે સામાવાળા–વાદી વિરુદ્ધ દુર્વર્તનનો આક્ષેપ મૂકવામાં આવ્યો હતો કે તેણે ત્યારબાદ બનેલી દુર્ઘટનાને આવરી લેવા માટે પાછળની તારીખથી વીમા કવચ જારી કર્યું હતું અને તે દ્વારા પક્ષકારને લાભ પહોંચાડ્યો હતો. તેને સમજૂતી આપવા કહેવામાં આવ્યું હતું અને ૩૧.૦૫.૧૯૮૨ના પત્રમાં કરવામાં આવેલા આક્ષેપોને પુનરાવર્તિત કરતાં અપીલકર્તા કંપનીએ જણાવ્યું હતું કે યોગ્ય કાર્યવાહી કરવાનો તેનો હક અનામત રાખવામાં આવ્યો છે. ઉપરોક્ત ૧૫.૦૯.૧૯૮૨ના અનુવર્તી અંતિમ પત્ર પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે સામાવાળાના જવાબ પર વિચાર કર્યા પછી કંપનીએ તે પત્રમાં કોઈ નિષ્કર્ષ પર પહોંચેલી હતી. તેમાં સૂચવવામાં આવ્યું હતું કે પ્રાદેશિક કચેરી આ મુદ્દાની તપાસ કરી રહી હતી અને કાર્યવાહી બાકી હતી. તેમાં જણાવાયું હતું કે નોકરીદાતા પર જવાબદારી નિશ્ચિત થઈ હતી અને સામાવાળાના કૃત્યો અથવા દુર્વર્તનના કારણે તેને નુકસાન ભોગવવું પડ્યું હતું. સામાવાળા તરફના વિદ્વાન વકીલની આ દલીલ કે ઉક્ત પત્રની સામગ્રી એ

હકીકતનું સૂચક હતી કે સામાવાળા–કર્મચારી વિરુદ્ધ દંડાત્મક કાર્યવાહી પ્રક્રિયામાં હતી, સ્વીકારવા યોગ્ય ગણાય.

૯.૧ જે કાર્યવાહી બાકી હોવાનું દર્શાવવામાં આવી હતી તે આક્ષેપના સંદર્ભમાં હતી, તે બાબતનો ઈનકાર કરી શકાય તેમ નહોતો. ઉપરોક્ત મુજબ, તે વિકાસ અધિકારી તરીકે વાદીએ પૂર્વતારીખવાળી કવર નોટ જારી કરીને કથિત ગેરવર્તન કર્યું હતું અને અકસ્માત સંબંધે વીમા કવચનો ગેરરીતિથી લાભ અપાવી વીમાકર્તાને લાભાન્વિત કર્યો હતો, તે અંગે હતી. ઉપરોક્ત તા. ૧૫.૦૯.૧૯૮૨ ના પત્ર (આંક ૭૦) બાદ તરત જ સેવા સમાપ્તિનો હુકમ (આંક ૭૨) પસાર કરવામાં આવ્યો હતો. જો આવરણ દૂર કરીને અને પડદો ઉંચકી તથ્યોની તપાસ કરવામાં આવે, તો એ સ્પષ્ટ હતું કે સેવા સમાપ્તિનો હુકમ ઉપર જણાવ્યા મુજબના ગેરવર્તનના આક્ષેપને કારણે અને તેના સંદર્ભમાં કરવામાં આવ્યો હતો. અપીલકર્તા કંપનીએ હાથ ધરેલી તપાસ માત્ર સામાવાળાને સેવામાં યથાવત્ રાખવા માટે તેની યોગ્યતા આંકવાના હેતુસર હતી, એવું કહી શકાય નહીં. તેથી, સેવા સમાપ્તિનો હુકમ દંડાત્મક સ્વરૂપનો ગણવો જરૂરી બને છે. સેવા સમાપ્તિના પત્રનું સ્વરૂપ અથવા તેમાં વપરાયેલી ભાષાની ઔપચારિક અભિવ્યક્તિ મહત્વની ન હતી, જ્યારે તત્ત્વતઃ તે દંડાત્મક સ્વભાવનો અને આધારરૂપ તથ્યોના આધારે કલંકિત કરનાર હોવાનું જણાતું હતું.

૧૦. નીચેની બંને અદાલતો દ્વારા નોંધાયેલ સમવર્તી નિષ્કર્ષ સુસંગત અને વિશ્વસનીય હતો, જ્યારે તેમણે એવો ઠરાવ કર્યો કે સેવાની સમાપ્તિનો હુકમ ગેરકાયદેસર હતો અને કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોના ભંગરૂપ હતો.

૧૧. ઉપરોક્ત કારણો અને ચર્ચાના પ્રકાશમાં, હાલની અપીલમાં કોઈ જ સાર નથી. આ અપીલમાં કાયદાનો કોઈ પ્રશ્ન, તો દૂરની વાત, કોઈ મહત્વપૂર્ણ કાયદાકીય પ્રશ્ન પણ ઉદ્ભવતો નથી અને તેથી, તે **નામંજૂર** કરવામાં આવે છે.

રજીસ્ટ્રીએ રેકોર્ડ અને કાર્યવાહી પરત મોકલવાની રહેશે.

(ન્યાયમૂર્તિ શ્રી એન.વી. અંજારિયા)

ચંદ્રશેખર

The translation of this judgment has been provided by M/s Hyperlink E-Solutions Pvt. Ltd.

<u>અસ્વીકરણ</u>: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

<u>DISCLAIMER:</u> The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==